

Paşukanis, kitabının 2. baskısına yazdığı önsözde "Marksist hukuk genel kuramı eleştirisi[nin] henüz başlangıç aşamasında" olduğunu söylüyordu. Almanca baskıya önsözde de, kitabını "burjuva hukuk biliminin metafizik, biçimsel-mantıksal veya en iyi ihtimalle tarihsel-evrimci yöntemine karşı, maddeci-devrimci bir diyalektik yöntem geliştirme görevinin yerine getirilmesi yolunda alçakgönüllü bir girişim" olarak tanımlıyordu. Ne yazık ki, bu alçakgönüllü girişim, Sovyet Devrimi'nin aldığı yönelim nedeniyle hem siyasal hem de hukuksal bakımdan kadük kalmış ve bugün dahi Marksist hukuk genel kuramı eleştirisi henüz başlangıç aşamasını aşamamıştır.

Evgeny B. Paşukanis'in *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* çalışmasının yetmiş beş yıl sonra yeniden okunması, çağdaş Marksist yazının sürekli kendi içine/üzerine kapanarak, tamamen kapalı bir dile ve hava geçirmez bir tartışma alanına sıkışmasının sakıncalarını bertaraf edecek; Marksizm'de incelenmesi gereken, örneğin hukuk gibi, büyük ve gerçek sorun alanları olduğunu ortaya koyarak hatırlatması bakımından yararlı olacak; bunun yanı sıra, hukuk alanında çalışan ve düşünsel olarak hukukun deli gömleğine girmeyi sürekli reddeden, ancak hukukçu olma pratiklerinin zorlaması altında bunalan hukukçuların, eleştirel bir hukuk kuramı üzerinde çalışmalarının önünü açabilecek bir girişimdir. Köklü eleştirisine rağmen yine de eleştirdiği kavramların uygulanmasına katlanmak ve aracılık etmek zorunda olan hukukçunun, düşünsel tatminsizliğinin yaratacağı hayal kırıklığının önüne geçecek, en azından bunu tahammül edilebilir kılacak tek yol, bizzat eleştirinin de önemli bir devrimci pratik olduğunun kabul edilmesidir.



Birikim
Yayınları
26

ISBN 975-516-024-8



9 789755 160245

Birikim

EVGENY B. PAŞUKANIS Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm

EVGENY B. PAŞUKANIS

Genel Hukuk

Teorisi ve

Marksizm

ÇEVİREN: ONUR KARAHANOĞULLARI



B i r i k i m Y a y ı n l a r ı

EVGENY BRONISLAVOVIC PAŠUKANIS 10 Şubat 1891 tarihinde, Kalinin yakınlarındaki Starica'da, Litvanyalı bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Hukuk okudu ve 1912 yılında Bolşevik oldu. Stučka'nın hukuk danışmanlığını yaptı, 1920 yılında emperyalizm üzerine bir çalışma yayımladı, 1924 yılında ise temel eseri olan *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm*'i yayımladı. 1929 yılında, devletin sönümlenmesine ilişkin görüşlerini inkâr etmek zorunda bırakıldı. Devrim sonrası ortaya çıkan en seçkin hukukçu olarak değerlendirilen Paşukanis, Moskova Hukuk Kurumu'nun yöneticiliğini ve Komünist Akademisi'nin başkan yardımcılığını yaptı. Adalet Komiseri Yardımcısı olarak, başkanı olduğu Komünist Akademi Hukuk Bölümü üzerinde önemli etkisi olan, SSCB için yeni bir ceza kanunu tasarısı hazırladı. Ancak kaybolması ve yerine Vyşinskij'nin getirilmesi, Stalin'in görüşleri için önemli bir engel olan bu "liberal" tasarıyı boşa çıkardı. Devletin sönümlenmesi konusundaki en etkili kuramcı olmayı sürdüren Paşukanis daha Ocak 1937'de, *Pravda*'da, doktriner nedenlerle şiddetli biçimde saldırıya uğramış ve Nisan'da "halk düşmanı", "yıkıcı" vb. olarak damgalanmıştı. Daha sonra kayboldu.

La Théorie Générale du Droit et le Marxisme
© 1926

Birikim Yayınları 26
ISBN 975-516-024-8
© 2002 Birikim Yayıncılık Ltd. Şti.
1. BASKI 2002, İstanbul (1000 adet)

EDITÖR Kerem Ünüvar
DIZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FILMİ 4 Nokta Grafik
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Sezar Atmaca
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

Birikim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: birikim@iletisim.com.tr

EVGENY B. PAŠUKANIS
**Genel Hukuk
Teorisi ve
Marksizm**

*La Théorie Générale du Droit
et le Marxisme*

ÇEVİREN Onur Karahanoğulları

Birikim Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ.....	7
GİRİŞ YERİNE • KARL KORCH.....	13
ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ.....	28
RUSÇA İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ.....	31
GİRİŞ	
Genel Hukuk Teorisinin Görevleri.....	41
BİRİNCİ BÖLÜM	
Soyut Bilimlerde Somutun Kuruluş Yöntemleri.....	61
İKİNCİ BÖLÜM	
İdeoloji ve Hukuk.....	69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İlişki ve Hukuk Kuralı.....	83
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Meta ve Özne.....	109
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Hukuk ve Devlet.....	137
ALTINCI BÖLÜM	
Hukuk ve Ahlâk Düşüncesi.....	157
YEDİNCİ BÖLÜM	
Hukuk ve Hukukun İhlâli.....	175

Marksizm, toplumsal ilişkilerin, bizzat bu ilişkilerin yaratıcısı ve aktörü olan insan tarafından, kavranabileceğine ilişkin en kapsamlı iddiadır. Gerçekliği kavrama ve bilme, insan etkinliğinin yaratıcılığını derinleştirmenin ve insanın, kendisi de dahil olmak üzere dünyayı dönüştürebilmesinin temelidir. Bizzat Marx ve Engels'in yazılarıyla ortaya koydukları ve sonrasında da bu damar içinde yer alan siyasal ve entelektüel etkinliklerle geliştirilen Marksizmin, "bilme/anlama yöntemi", Marx tarafından bütünsel biçimde sadece, tüm diğer ilişki biçimlerinin temeli olarak üretim ilişkilerinin çözülmesinde kullanılmıştır. Bununla birlikte, siyaset, din ve hukuk gibi ilk elden karşılaşılan kapsayıcı toplumsal ilişki biçimlerini çözümleme niyeti her zaman için Marx'ın tasarıları arasında yer almıştır. Bir toplumsal ilişki biçimi olarak hukuk, bütünsel bir çalışmanın konusu yapılmamış olmakla birlikte Marx ve Engels'in hukuka ilişkin, değişik konular bağlamında yaptıkları çok önemli saptamaları bulunmaktadır. Hukukun Marx ve Engels tarafından bütünsel bir açıklamasının yapılmamış olması karşısın-

da, “Marksist Hukuk Felsefesi”nden söz edilemeyeceği açıktır. Hem felsefe ve hem de hukuk Marksizm için aşılması gereken yabancılaşma alanlarıdır.

Marx ve Engels’in hukuk konusundaki incelemelerinin temel saiki hiçbir zaman için derinlemesine bir hukuk incelemesi olmamıştır. (Bununla birlikte, üretim ilişkilerinin birincil hukuksal yansımaları olan mülkiyet ve sözleşme hukuksal kurumları, bu anlamda ayrıcalıklı konulardır.) Marksizmin hukukla temel derdi, dünyaya hukuksal bakışın yanlışlığını saptamaktır. Bunun ötesinde hukuk üzerinde fazlaca durulmamıştır. Marx ve Engels’in çalışmalarında, bir hukuk felsefesi inşa etme çabası olmadığı gibi var olan hukukun sistemli ve bütünsel bir çözümlemesi de bulunmamaktadır. Bunun ötesinde, kapitalizmi aşma sürecinde veya aşmış olan bir toplumsal yapıda nasıl bir hukuk oluşacağına veya oluşup oluşmayacağına ilişkin de bir açıklık yoktur.

Marksizmi, düşünsel ve siyasal faaliyetlerinin kılavuzu olarak kullanan siyasal örgütlenmelerin gerçekleştirdiği Ekim Devrimi sonrası, hukuk alanında yaşanan gelişmeler, Marksizmin hukukla ilişkisi konusundaki yorumların ne denli önemli olduğunu göstermiştir.

Devrim sonrasında başlayan ve 1936 Stalin Anayasası ile (veya Stalin’in Mart 1939 konuşması ile) sona eren dönemde, hukuksal anlayışlar arasında, aslında devletin kadri konusundaki tartışmayla doğrudan bağlantılı olan şiddetli bir siyasal/hukuksal çatışma yaşanmıştır. Bu dönemde Sovyet hukuk uygulaması ve kuramına, önemli temsilcileri Stučka, Kursky, Krylenko, Akulov ve Paşukanis olan -daha sonradan “revizyonist” olarak suçlanan- “meta mübadelesi okulu” olarak adlandırılabilir bir akım damgasını vurmuştur. (Paşukanis, Komünist Akademi’deki görevi, Adalet Komiseri yardımcılığı ve yazdığı *Genel Hukuk Teorisi ve*

Marksizm adlı kitabıyla, bu okulun en etkili üyesi olmuştur.) Bu akım, Stalin’in 1936 Anayasası hazırlanırken saptadığı “hukuksal istikrar” ihtiyacı çerçevesinde girilen ve 1938 Haziran’ında “tek bir Marksist-Leninist bilimsel hukuk çizgisi” belirleyen “Sovyet Devlet ve Hukuk Biliminin Sorunları Konferansı” ile sonuçlanan hukuk savaşımında temsilcileriyle birlikte tasfiye edilmiştir. “Meta mübadelesi” okulunun temel tezine göre, genel hukuk teorisi alanında Marksist yazın çok sınırlıdır ve ancak Marx’ın toplumsal ilişkilerin kökenini araştırmak için kullandığı, mübadele ilişkilerini esas olarak alma yöntemi, hukuksal ilişkileri açıklamakta kullanılabilir. Daha önemlisi, meta mübadelesinden köken alan hukuk, sosyalist toplumda “sosyalist hukuk”a dönüşmeyecek; geçiş sürecinde, kapitalist mübadele ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıyla bunun biçimi olan hukuk da yavaş yavaş sönümlenecek ve üretim/değişimden kaynaklanan ilişkileri düzenleyen kurallar, tıpkı mühendislik, tıp ve benzeri alanlarda olduğu gibi salt teknik kurallara dönüşecektir.

Komünist Akademi’ye de hakim olan bu okulun anlayışına göre, “sosyalist hukuk” veya “işçi sınıfı hukuku” yaratılması mümkün değildir. Bu anlayış kendini burjuva hukukunun klasik ilkelerine bağlı kalmak zorunda hissetmemiş; örneğin, suçların yasallığı ilkesini içermeyen ve kıyası ön gören bir ceza kanunu tasarısı hazırlamıştır. Hukuksal biçimler, burjuva hukukundan ödünç alınmıştır; içerik, yani kapitalist üretim ilişkileri aşıldıkça, devletle birlikte hukuk da sönümlenecektir. Bu okulun ve temsilcilerinin sonunu hazırlayan temel ayrım noktası da sönümlenme konusunda ortaya çıkmaktadır. Engels’in *Anti-Dühring*’teki “İşçi sınıfı devlet iktidarını ele geçirir ve ilk elde üretim araçlarını devlet mülkiyetine dönüştürür. Böylelikle, insanların yönetiminin yerini, şeylerin ve üretim sürecinin yönetimini alır. Devlet, orta-

dan kaldırılmaz, devlet sönümlenir” saptamasından yola çıkarak, sosyalist devletin ihtiyaçlarına uygun bir hukuk yaratma ve bunun teorisini yapma yerine, hukukun sönümlenmesinin teorisini yapmaya çalışmışlar; “işçi sınıfı hukukundan söz edilemez zira sosyalist devrimin amacı hukuku ortadan kaldırmaktır” görüşünü savunmuşlardır. Stalin’in 1930 yılındaki, “devletin sönümlenmesini hazırlamak için, şimdiye kadar var olmuş en sert ve güçlü devlet iktidarı” tezi, söz konusu hukukçuların arayışının, resmi arayışla artık örtüşmediğini göstermiştir. 1937 yılında *Pravda*’da, Paşukanis aleyhinde yayımlanan makaleler, kesin tasfiyeyi başlatmıştır. Tasfiyenin hedef ismi Paşukanis’tir. Buradaki temel sava göre, işçi sınıfı diktatörlüğüne dayanan devlet yeni bir devlettir ve bu devletin yarattığı hukuk da yeni bir tip hukuktur; Marx, Engels, Lenin ve Stalin’in ürünleri bu yeni toplumun hukuk düzenini açıklamaya yeterlidir. Bundan sonra Paşukanis’in, Komünist Akademi’de ve Adalet Komiserliği’ndeki yerini alan Vyshinsky liderliğinde, tek bir bilimsel sosyalist hukuk anlayışı benimsenmiş, Paşukanis yargılanarak, “Sovyet Devletin dayandığı hukuksal temelleri baltaladığı, Sovyet hükümetini devirmek amacıyla hukuksal teoriler geliştirdiği” gerekçesiyle ihanetten mahkum olmuş ve idam edilmiştir. Hukuk ve devlet konusunda arayış dönemi, Stalin’in, 1939 yılında 18. Kongre’de “kapitalist devletlerle çevrili bir ülkede, bu durum sürdüğü sürece, komünist aşamaya geçilse dahi devletin varlığını güçlü biçimde sürdüreceği” tezini savunmasıyla kesin olarak kapanmıştır. Marksizmden köken alan bir siyasal devrim, devletin ve hukukun aşılması anlayışı ile devrimin yarattığı yeni yapıya uygun bir devlet ve hukuk kuramı yaratma arayışı arasında bir bocalama yaşamış; siyasal mücadelede, ikinci tez hakim olmuştur.

Evgeny Bronislavovic Paşukanis ve 1924’te yayımladığı *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* yapıtı, Marksizm ve hu-

kuk kavramları yan yana geldiğinde ilk akla gelen isim ve çalışmadır. Paşukanis kitabının 2. baskısına önsözde “Marksist genel hukuk teorisi eleştirisi[nin] henüz başlangıç aşamasında” olduğunu söylüyordu. Almanca baskıya önsözde de kitabını “burjuva hukuk biliminin metafizik, biçimsel-mantıksal veya en iyi ihtimalle tarihsel-evrimci yöntemine karşı, maddeci-devrimci bir diyalektik yöntem geliştirme görevinin yerine getirilmesi yolunda alçakgönüllü bir girişim” olarak tanımlıyordu. Ne yazık ki bu alçakgönüllü girişim, Sovyet Devriminin aldığı yönelim nedeniyle hem siyasal hem de hukuksal bakımdan kadük kalmış ve bugün dahi Marksist genel hukuk teorisi eleştirisi henüz başlangıç aşamasını geçememiştir.

Evgeny Bronislavovic Paşukanis’in *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* çalışmasının yetmiş beş yıl sonra yeniden okunmasının, çağdaş Marksist yazının sürekli kendi içine/üzerine kapanarak, tamamen kapalı bir dile ve havageçirmez bir tartışma alanına sıkışmasının sakıncalarını; Marksizmle incelenmesi gereken, örneğin hukuk gibi, büyük ve gerçek sorun alanları olduğunu ortaya koyarak hatırlatması bakımından yararlı olacağını; bunun yanı sıra, hukuk alanında çalışan ve düşünsel olarak hukukun deli gömleğine girmeyi sürekli reddeden ancak, hukukçu olma pratiklerinin zorlaması altında bunalan meslektaşların, eleştirel bir hukuk kuramı üzerinde çalışmalarının önünü açabileceğine inanıyorum. Köklü eleştirisine rağmen yine de eleştirdiği kavramların uygulanmasına katlanmak ve aracılık etmek zorunda olan hukukçunun, düşünsel tatminsizliğinin yaratacağı hayal kırıklığının önüne geçecek, en azından bunu tahammül edilebilir kılacak tek yol, bizat eleştirinin de önemli bir devrimci pratik olduğunun kabul edilmesidir.

Kitabın çevirisi, Fransızca metin (E.B. Paşukanis, *La thé-*

orie générale du droit et le Marxisme, Paris, EDI, 1970) esas alınarak ve İngilizce (E.B. Paşukanis, *The General Theory of Law and Marxism*, in *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, 1951) metinle karşılaştırılarak gerçekleştirilmiştir. Marksist klasiklerden yapılmış olan alıntılar kitaptan çevrilmiş; ancak, okuyucuya kolaylık olması amacıyla, bizim çevirimizden farklı da olsa, aynı zamanda, çevirisi bulunan eserlerin Türkçe baskılarına atıf yapılmıştır.

ONUR KARAHANOGULLARI